

En Soldatergrav paa Bryndum Kirkegaard.

Ved Karl Hansen (†).

I »Fra Ribe Amt« 1917 er optaget en Afhandling af Gaardejer Karl Hansen, Gjesing: Fra Bryndum Sogn. Her nævner han (Side 455) nogle Optegnelser af Lærer C. C. Yderik i Bryndum. De kom dog ikke med i Aarbogen i 1917, og efter hans Død laa de mellem hans Papirer. De bringes nu her sammen med den Indledning, han havde skrevet til dem. Det var et Krav fra Lærer Yderiks Søn, Lærer Vilhelm Yderik i Odense, at de, hvis de blev offentliggjort, skulde bringes uafkortede, og dette Krav er sket Fyldest ved den Maade, hvorpaa de her gengives.

Her
hviler en af Fædrelandets tapre Forsvarere ved
Dannevirke og Dybbøl

Christian Leopold Yderik

død paa Augustenborg Lazaret den 30. Marts 1864
begravet paa Bryndum Kirkegaard den 18. Maj 1864
23¹/₂ Aar gl.

Du
var hjertelig elsket
bliver ofte savnet
vorder aldrig glemt

Begr.: 1,16

Saaledes staar der paa en simpel mosgroet Ligsten ud for Sakristiet paa Bryndum Kirkegaard. De fleste nulevende og særlig fremmede studser vist og staar uforstaaende overfor dette, at dø paa Augustenborg i Marts og blive begravet her midt i Maj. Til Forstaaelse heraf skal jeg meddele følgende: Ligstenen er sat over en Søn af daværende Lærer C. C. Yderik i Bryndum. Han var født d. 9. Maj 1811 og døde som Lærer i Bryndum d. 28. December 1868. Han ligger begravet ved Siden af sin Søn, medens hans Kone ligger lige over for paa den nordre Side af Gangen.

Leopold Yderik laa i 1864 i fast Militærtjeneste, han kom ved Krigens Udbrud til Dannevirke og var med paa Tilbageetoget til Dybbøl, hvor han gjorde sin Pligt som menig Soldat, indtil han blev syg og blev indlagt paa Augustenborg Lazaret, hvor han døde. Han blev begravet paa Kirkegaarden i en Fællesgrav. Sorgen og Savnet af den højtelskede Søn greb hans Fader saa stærkt, at han ikke kunde finde Hvile og Ro, førend han af opofrende Faderkærlighed, trodsende mange Besværligheder, ja, selv Farer, fik de jordiske Levninger stedt til Hvile her paa Kirkegaarden for ved sin Død at kunne lægges ved hans Side, og for at kærlige Hænder kunde plante Mindets Blomst paa hans Grav.

Min Ungdomsven, hans eneste Søn, Lærer Vilhelm Yderik i Odense, har overladt mig sin Faders Dagbog, som han med stor Nøjagtighed har ført paa hele Rejsen efter Liget.

— — —

Rejsen

til Lazarettet Augustenborg paa Als for at hente Leopolds Lig.

5. Maj 1864, som var Kristi Himmelfartsdag, begyndtes Rejsen, først til Varde; men at tage Extrapost var saa kostbart, at det straks maatte opgives. Alle raadede mig fra at rejse, da det var i Krigens Tid; derfor gik jeg til Gjellerup, hvor jeg blev om Natten mellem Torsdag og Fredag. Iver* mente ogsaa, at jeg ikke burde rejse, men da jeg sagde, at jeg ikke kunde blive tilfreds, hvis jeg ikke fik hans Lig hjem, og at hver eneste Dag ellers vilde gøre dette Ønske levende igen, saa sagde han, at jeg bestemt burde rejse, — og saa begyndte jeg i Guds Navn. Iver gav mig sin Tobakspibe med paa Rejsen, selv om jeg udtalte min Frygt for at glemme den; af den Grund havde jeg ladet min egen blive hjemme. Men han var ubevægelig, Piben maatte med — og han fik den igen efter endt Rejse.

6. Maj, en Fredag, rejste jeg gennem Varde efter Tarm. Undervejs naaede en Vogn mig; den var læsset med Rekrutter, som skulde møde i København, men ikke kunde komme den lige Vej for Fjenden, der holdt Jyllands østlige Del besat og nu stærkt nærmede sig den vestlige Del i strejfende Afdelinger. Det var dem, vi skulde undgaa. Om Natten logerede vi i Skjern Kro.

7. Maj, en Lørdag, rejste jeg med Rekrutterne gennem Ringkøbing og til Holstebro, hvortil vi ankom om Eftermiddagen omtrent Kl. 7¹/₂. Undervejs skulde vi agte paa en Stafet, som skulde komme fra Holstebro til Ringkøbing med Besked, om Tyskerne var draget bort. Holstebro var nemlig besat med 700 Mand

*) En fjern Slægtning af Lærer Yderik.

Tyskere; vi burde derfor ikke drage denne Vej, men tænkte paa at køre efter Lemvig eller Harboøre. Inden vi kom 3 Mil nær Holstebro, og inden Vejen drejer af til venstre efter Lemvig, erfarede vi, at Tyskerne havde forladt Holstebro denne Dags Morgen Kl. 7 og var rejst ad Viborg; altsaa kørte vi ad Holstebro. Men Landboerne vidste intet om Fjendernes Bortrejse og rystede paa Hovedet ad vor Forvovenhed. At Landsbyfolkene ikke vidste Besked kom af, at Stafetterne skulde ride civilklædte for ikke at blive kendt af Fjenden. Samme Aften kom vi til Struer, et Udskebningssted ved Limfjordens sydlige Bred, men her til kom nu ingen Sejlere eller Dampere, da Tyskerne vilde tage, hvad de kunde naa, og forbød enhver, som ejede Baad eller Skib, at bruge dem. Det saa ud til, at Overfarten skulde mislykkes for os; men da der ingen Tyskere var paa Stedet og heller ingen havde været, saa maatte vi forsøge Overfarten. Re-kognoscerende danske Dampere laa paa Fjorden for at bringe de danske Militære, som laa nord for Fjorden, Underretning (Fjenden laa syd for Fjorden); men de skulde blive liggende og transporterede altsaa ingen rejsende. Af disse Dampere havde vi ingen Nytte, vi maatte saa vidt muligt se at rejse over Land. — I Struer fordrede Værten Pas af mig, og han mente, at jeg burde anholdes som mistænkelig Person. Jeg forestillede ham, at det var tilladt at rejse uden Pas, hvor man vilde indenlands, samt at jeg var villig til at følge ham til den civile Øvrighed (Herredsfogden), naar han blot ikke vilde føre mig for den militære. Om-sider logerede han mig og lod mig næste Morgen rejse med Rekrutterne.

8. Maj, Søndagen før Pinse, rejste jeg fra Struer til Færgegaarden i Pinen, som ligger ved Limfjordens sydlige Bred; men Færgegaarden paa den nordre

Side hedder Oddesund. I Pinen*) maatte vi hejse Flag for at faa Baaden over til os fra Oddesund. I Baaden var der en Patrouille med for at paase, hvilke Passagerer der var med og vilde sættes over. Patrouillen bestod af 2 Menige og en Gefreiter (Underofficer). For Underofficeren meldte jeg mig og angav for ham min Rejses Maal, han lod sig bevæge til at lade mig komme med over, hvorfor jeg gengældte ham med en 3-Mark. De var alle tre Kulsviere fra Københavns Omegn og af 1ste Regiment, men min Skilling misbrugte han vistnok; thi da han havde vejledet mig fra Oddesund, hvor jeg efter hans Raad hverken maatte opholde mig eller komme ind i Krostuen, ad Vejen til Thisted, blev han saa gal, at de andre to maatte binde ham med Reb og lægge ham paa en Seng. Dette kunde jeg jo ikke vide, da det skete i Oddesund Kro, hvor jeg ikke maatte opholde mig; men Rekrutterne fortalte mig det, da de omsider naaede mig. Han plejede nok at bære sig saadan ad; thi som Underofficer var han afskediget; han havde ikke engang Kokarde paa Huen. Rekrutterne naaede mig om Eftermiddagen omtrent Kl. 3, og saa kørte jeg atter med. Om Aftenen kom vi til Thisted, hvor vi logerede den Nat. Vi kom saa sent og rejste saa tidligt næste Morgen, at jeg ikke denne Nat fik Rektor Müller ved Realskolen i Tale. Han er en Broder til min nuværende Sognepræst, C.C. Müller. Om Natten logerede jeg hos en Værtshusholder Hobolth, Søskendebarn til Organisten Hobolth i Varde; han havde en Konebroder ved Navn Niels Ludvig Christian Jespersen, Nr. 1311, Menig — Sygevogter ved Augustenborg Lazaret. Ham fik jeg en skriftlig Hilsen til i den Tanke at bruge ham som Patron, men jeg behøvede ham

*) »Pinen« var et Færgehus paa Sydsiden af Oddesund. (Nævnes allerede 1711; O. Nielsen: Skodborg og Vandfuld Herreder, 1894, Side 155.)

ikke; thi det var ret forunderligt, som Gud paa denne Rejse ligesom ryddede Hindringer af Vejen og lod den simple Sandhed staa som Ret.

9. Maj, en Mandag (min Fødselsdag, da jeg var 53 Aar gl.), rejste vi fra Thisted og siden gennem Thyland. Under denne Kørsel saa jeg Øsløs Præstegaard, men kom der ikke, da jeg derved vilde gaa Glip af den gode Lejlighed til at køre 17 Mil endnu. Jeg fik i Fjerritslev Kro Underretning om Esmann's* Familie; han forestaar selv Embedet og har godt Helbred. Dagen før havde han været i denne Kro. Konen er ogsaa rask; Vilhelmine (Esmanns Datter) skulde maaske giftes med en af Tjenestekarlene. Marie var gift med en Vognfabrikant i Løgstør og har det noget knapt. Augusta er gift med en teologisk Kandidat. Sine er ugift, og Vilhelm, der er Kapellan i Fakse, er ogsaa ugift. Her var Inkvartering af dansk Militær, baade Infanteri og Kavalleri, Artilleri saaes intet af. — Vi kørte hele Natten igennem; det var vanskeligt at faa Befordring, da vi var kommet blandt Krigsfolkene; de fordrede megen Kørsel, og alle Køretøjer var næsten optagne hertil. Fik vi saa fat paa en Mand, saa maatte det gaa Nat og Dag; tilmed var det dyrt. Denne Nat passerede vi en Bro over en Aa, hvorom Sagnet gaar: En skal drukne i den hvert Aar.

10. Maj, en Tirsdag, i Morgenstunden, kom vi i Nærheden af Sundby, som ligger paa Limfjordens nordre Bred med Aalborg lige overfor paa den sydlige. Her hørte vi fire Kanonskud, men Byfolkene vidste, at der før var skudt seks — ialt 10 Skud, men om det var danske eller tyske, vidste man ikke, dog mente man, det var tyske. Vi blev advarede af de danske Militære om ikke at køre til Sundby, men

*) Magnus Vilhelm Esmann var Præst i Bryndum fra 1836 til 1853 og derefter Præst i Øsløs.

sætte Tøjet af i nærmeste Landsby. Rejseselskabet opløste sig og begav sig een efter een ind i Byen. — Dog, da Skydningen syntes endt med de fire Skud, som vi havde hørt, saa blev der atter spændt for; vi havde nemlig tøvet lidt i den omtalte Landsby og faaet Hestene fra. Vognen med Tøjet paa kørte til Sundby, hvor der blev lejet en anden Vogn til Sæby, dertil ankom vi om Eftermiddagen Kl. 7. I Sæby traf jeg en Snedker Astrup, født paa Søren Hansens Gaard i Astrup og gift med Pastor Wanning's* Datter. Wanning og hans Kone er begge døde. Denne Snedker sendte Hilsen til de Folk, som han kendte hjemme i sit Fødesogn, nemlig Gaardejer Søren Hansen i Astrup, Søren Hansen, Tarpgaard, og Broderen Hans Hansen, Raunsbjerg, og Eskild Pedersen, Bryndumdam.

Endnu samme Eftermiddag blev der lejet en anden Vogn til Frederikshavn; men det blev sildigt. Det var meget vanskeligt at faa et Logi paa Grund af den stærke Indkvartering af dansk Militær. Omsider fik jeg dog et meget godt Kvarter med Vindue ud til Havnen, saa jeg kunde se Skibene. Jeg var alene i Kammeret. I næste Kammer logerede en af Officererne.

11. Maj, en Onsdag, om Morgenen tidlig, før Folkene endnu var vaagnede, stod jeg op og betalte Logi. Man lukkede ingen Døre der i Huset, kun Gadedøren var lukket. Pengene lagde jeg paa mit Kammerbord, og da jeg havde erfaret, hvor Værten sov, bød jeg ham Farvel. Jeg skulde kun betale for Sengen. Derpaa meldte jeg mig paa Skibsmægler Caspersens Kontor til Afgang med et norsk Dampskib Viken (?: Vigen) til Nyborg paa Fyn. Det lykkedes; men havde jeg ikke været paapassende og aarvaagen, saa havde jeg nok gaaet i Frederikshavn endnu; thi der

*) Poul Gottfred Wanning var Præst i Bryndum fra 1825 til 1835. Han blev 1851 Præst i Als, Aalborg Amt.

laa saa mange Skibe og Baade, at man næppe kunde faa at vide, med hvilket man skulde, og da Dampskibet allerede havde begyndt at fyre, var Tiden kort. Omsider fik jeg opspurgt den Baad, som bragte Passagerer om Bord, og med den kom jeg ud til Dampskibet. Pladserne paa Skibet havde forskellig Pris. 1. Plads var i Skibets Kahytter bagi, den var dyrest — omtrent 10 Rigsdaler; 2. Plads var i Kahytterne foran og kostede 5 Rigsdaler og 2 Mark; der tog jeg Plads. 3. Plads var det aabne Dæk kostede 17 Mark. Betalingen erlagdes ved Optagelsen paa Skibet, og derfor erholdt man en Kvittering. Fortæringen betaltes særskilt. Skibet var omtrent 90 Alen langt, 18 Alen bredt og meget ordentlig indrettet i enhver Henseende. Marketenderiet var borthyret til en Familie, som stadig fulgte Skibet, men alt var forfærdelig opskruet. 1 Snaps Brændevin 8 Sk., 1 Kop Kaffe 12 Sk., en Portion Smørrebrød 2 Mark; den indeholdt omtrent otte store Mundfulde. — Ingen nærede Tanke om, at jeg var Spion; men paa Skibet var der to Mandspersoner fra Holsten, som foregav, at de kom fra Vendsyssel, hvor de sagde, de havde arbejdet som Daglejere; dem vidste man ikke, hvad man skulde mene om. Om Aftenen kom vi til Nyborg. Blandt dem, der steg i Land, var der ogsaa en, som vilde til Odense, ham gjorde jeg Følgeskab med; vi kørte hele Natten, og den følgende Morgen den

12. Maj, en Torsdag, var jeg i Odense. Herfra vilde jeg gaa til Faaborg (6 Mil), men jeg kom næppe ud af Byen, før en Vogn læsset med Kommisbrød (tre Pund Stykket, og Vognen førte 900 Stk.) var villig til at tage mig med mod en billig Betaling. Saaledes kom jeg til Faaborg om Eftermiddagen Kl. omtrent 3. Ogsaa her laa danske Krigsfolk, og det netop af 8. Regiment. I Værtshuset blev det ivrigt og bestemt

paastaaet, at Leopold havde været der for to Dage siden. Det er ikke min Søn, svarede jeg, men Folkene og Gæsterne mente, at jeg gjorde klogest i at gaa til Herregaarden »Steensgaard« omtrent $\frac{3}{4}$ Mil derfra og i Svanninge Sogn. Skønt jeg ikke syntes meget om den Rejse, maatte jeg dog indvilge for ikke at gøre mig mistænkelig hos dem, som om jeg ikke rejste efter det, jeg foregav, og godt kunde være Spion. Rejsen førte jo til Undersøgelse af den visse Sandhed om hans Død eller Helbredelse; thi paa denne Gaard laa jo Adjudanten for 8. Regiment med alle Papirer, som var at erholde til Gennemsyn. Visheden var der; han var død. Nu vilde Folkene tro mig. Jeg blev i Faaborg den Nat. I Havnen laa mange Transportskibe lejede af Regeringen til at overføre Soldater, Tøj, Kanoner o. s. v. Blandt dem var der ogsaa en Damper, som gik daglig mellem Faaborg og Als; dens Navn var »To Ting«. Jeg spurgte om Betydningen af det Navn, og Svaret blev: »Man kan enten gaa om Bord eller forblive i Land — det er de to Ting«.

13. Maj, en Fredag, om Middagen, gik jeg om Bord paa Skibet «To Ting» for at komme til Høruphav paa Als. Til Kaptajnen, som førte Skibet, havde jeg sagt den rene Sandhed: Jeg havde ingen indre Ro hjemme, saalænge det ikke var forsøgt at flytte min Søns Lig, skønt Rejsen maatte bringe Vanskeligheder; men de kunde dog ikke sammenlignes med den Ro, som kunde opnaas, naar de var overvundet; uforsøgt var her det samme som uvirksom, — det tilfredsstiller intet. Kaptajnen bifaldt, og han gav fri Overfart, hvilken Forekommenhed fortjener Paaskønnelse, og saaledes gik det stadig løs paa Skillingen for mig. Han lovede ogsaa at være mig behjælpelig under Landstigningen paa Als, hvilken gik for sig omtrent som ved Oddesund. Kaptajnen underviste mig og sagde: »Naar

jeg lægger Skibet til Land med den ene Side, saa stimler alle Passagerer i Land, viser Pas, fører Tøj i Land o. s. v.; da skal De holde Dem ubemærket bag Kahytten (den stod midt paa Dækket med Gang paa begge Sider). Naar Landgangen er endt for Passagererne, da er Tiden for Dem at gaa en ganske fast Gang op i Land og videre, som om De var en gammel Bonde fra Als vandrende hjem efter et Besøg i Faaborg«. Som sagt, saa gjort, og alt gik godt. Jeg kunde godt orientere mig uden at spørge om Vej, indtil jeg var $\frac{1}{4}$ Mil fra Høruphav. Spurgte nogen mig, hvor jeg var kommet over, sagde jeg altid Sandheden og beraabte mig paa Vaabenhvilen, som var indtraadt og efter min Mening nok kunde tillade sligt. Fredag Aften kom jeg igennem Augustenborg og igennem Lambjerg, hvor Leopold havde ligget indkvarteret i Februar. Denne Aften kom jeg første Gang til hans Grav. — Ak, hvilken Tanke — at staa saa nær hos det elskede Støv — og endnu i Uvished om, hvorvidt alle fremmedes Angivelse var rigtig, — om det nu ogsaa var her. Alle, jeg talte med, raadede mig fra at flytte Liget, men nægte det gjorde ingen, altsaa havde jeg ingen Grund til at falde fra. Jeg paastod ganske dristigt endnu at kunne kende Liget, og at jeg kun forlangte mit eget — min egen Søns Lig. Da smilede de, ønskede mig Lykke til mit Ønskes Maal, bedende mig være forsigtig og ikke tage fejl . . . . Først henvendte jeg mig til Lazarettet Augustenborg, hvor Forvalter Faurholt foreviste mig Sygeprotokollen; i den stod:

390. Christian Leopold Hyderik,

af 8. Regiment 7. Compagni Nr. 320 kom paa Lazarettet d. 22. Marts, døde d. 30. Marts af hidsig Feber, begravet d. 3. April.

Videre sagde han: Paa Kirkegaarden stod en Pæl paa hver Grav med Løbenummer, og under Nr. 390 laa han, og i hans Kiste paa hans Bryst var med en Knappenaal fæstet i Lagenet, hvori han var svøbt, en Seddel, hvorpaa der stod skrevet med Blyant paa Conceptpapir:

8. — 7. Menig 320

Christian Leopold Hyderik

død 30. Marts 1664.

Med den Besked var det, jeg, som fortalt, søgte hans Grav paa Kirkegaarden. Her fandt jeg Graver Christensen, der gravede en ny Grav til 11 Lig, som stod i Lighuset ventende paa Begravelse. Han kunde ikke hjælpe mig, før den paabegyndte Grav var færdig, altsaa maatte jeg taalmodig vente næste Dag igennem. Da det nu var mod Aften, maatte jeg søge Logi. Man viste mig til Hotellet, men der var ingen Plads, hvorfor Værten henviste mig til en Bruhns Enke, her logerede jeg, medens jeg opholdt mig paa Augustenborg. I dette Logi lærte jeg at kende en Skou, som havde været Forræder-Hertugens Kusk i 30 Aar, og efter hans egne Ord var han i sin Tid en saa anset Mand i Hertugens Følge, at denne — ja, endog Kongen (Frederik d. 6.), naar han besøgte Hertugen, stillede sig ved Skous venstre Side. Denne Skou havde ogsaa kørt Hertugen bort om Natten fra Slottet Augustenborg, hvor han ellers vilde være blevet taget til Fange i den forrige slesvigske Krig. — Endnu giver samme Hertug sin gamle Kusk Pension; han sagde selv, at han aarlig modtog fra Hertugen 200 Rdl, ja, endog mere, saa det hele kunde løbe op til 600 Rdl. aarlig. Alligevel gik han paa Arbejde om Dagen som Dag-lejer. Han var en Mand paa sine 60 Aar. Jagten var hans Livslyst, — foruden Kuskeriet havde han ogsaa

forestaaet Jagten hos Hertugen. At afrette Hunde og Heste og at lære unge Mennesker at køre, — se dette forstod han efter egne Ord ret til Bunds, men ved Hertugens Flugt kom han ud af Stillingen og aldrig i den igen. Han indbød mig til at besøge sig paa sin Bopæl, hvor ogsaa hans Børnebørn boede; men jeg tog mig ikke Tid dertil.

14. Maj, Pinselørdag, tilbragtes paa Augustenborg. Bruhns Enke havde en Søn ved de slesvigske Gendarmere, han havde i fem Aar opholdt sig omkring Altona. Han var Underkorporal, og han lærte mig at kende, da han var hos Moderen i Indkvartering paa samme Tid. Han kendte min Sag, og han talte for mig — uden mit Vidende — paa alle højere Steder. Hvor jeg kom, havde han været først; selv saa jeg ham sjælden, men desmere mærkede jeg hans Forarbejde baade paa Augustenborg (for at faa Natseddel hos Herredsfogeden), ved Sønderborg Færge, hvor jeg blev nægtet Overfart med Liget til Dybbøl, og i Ulkebøl Præstegaard paa Als, hvor jeg fik Tilladelse til at føre Liget over til Dybbøl. Denne Tilladelse, som jeg gemmer, er skrevet paa et Stykke Tegnepapir, næppe saa stort som et Brevkort og indeholder følgende: Foreviseren heraf, Skolelærer og Kirkesanger Yderik fra Bryndum ved Varde, meddeles hermed Tilladelse til at passere over til Sundeved med et Lig.

Ulkebøl, d. 15. Maj 1864.

Efter Befaling *C. Kesnold*
Adjutant ved 6. Brigade.

Overalt, hvor jeg kom hen paa disse Steder, saa jeg dog et Glimt af ham (Gendarmen), og naar jeg fik Audiens, var baade min Person og mit Ærinde bekendt, saa der er ingen Tvivl om, at han var min hemmelige Patron. Hjemme hos Moderen vilde han

den Dag ikke have andre til Bords end mig, og det var især under Maaltidet, han udspurgte mig. Medens jeg denne Dag maatte vente paa Graveren, længtes jeg efter at se og tale med den Mand, som havde forrettet Jordpaakastelsen og derved bragt min kære Leopold Kirkens sidste Afskedshilsen: Af Jord er du kommen, til Jord skal du blive, af Jord skal du igen opstaa! Denne Mand var Feltpræsten Horts, vist en hjertensgod Mand, hvem jeg nær havde glemt at gaa bort fra, da jeg havde hørt ham. Hans Tiltale angik Ligets Flytning, som han af Pastor Müllers* Brev godt kendte til. Vanskelighederne, som han forestillede mig, var de samme, som jeg havde tænkt mig, og de var overvindelige nok. Derimod kom han med en anden Bevæggrund til at lade ham ligge, og den var, at Leopold laa i en Fællesgrav hos sine Kammerater og som Offer for en fælles Sag. — Denne var det værre at gendrive. — Men mon Als vedbliver at være dansk Ejendom som i Frederik d. 7.'s Tid? Skulde Øen komme bort fra Moderlandet, bliver Graven vel bespottet, den slesvigske Løve fik sin Dom**, og saa lod jeg ham vide, at Forældrene elsker deres Børn og disse igen hine. Ja, han gav mig da saa endelig Lov til at opgrave Liget, men advarede mig mod at tage fejl af det, hvilket han dog nok mente kunde undgaas ved at efterse Sedlen, som fandtes i Kisten, og dernæst talte han meget om det farlige for Sundheden; men det vilde jeg dog vove, da der ingen Steder var Tale om, at han var død af Smitsot. Om Eftermiddagen Kl. omtrent 9 begyndte Graver Christensen og hans to Medarbejdere at aabne Graven. Manden var meget ferm og gjorde god Rede for sine

*) Casper Christoffer Müller blev Præst i Bryndum 1854.

***) Der tænkes vel paa Istedløven, der kort Tid før var blevet ført til Berlin.

Ting, baade hvor Leopold laa begravet og andet deslige. Efter Angivelse hos Slotsforvalteren laa han som Nr. 1 i Fællesgraven, der rummede otte Soldaterlig. For at være paa den sikre Side opgravede de den halve Grav i den halve Dybde, hvorefter der gravedes videre til de to første Kister. Da den første Kiste var aabnet, bad jeg Graveren borttage Sedlen paa Ligets Bryst, da jeg vilde forsøge at genkende min Søn, hvorefter jeg med en tændt Lygte steg ned i Graven. Efter en lille Tids Forløb erklærede jeg, at hvis jeg ikke kunde blive sikrere i min Sag, vilde jeg intet Lig have med mig hjem. I den næste aabnede Kiste genkendte jeg Kl. 11¹/₂ Nat min Søn, og paa Sedlen læste vi saa:

8. Regiment 7. Kompagni Nr. 320

Christian Leopold Hyderik, død 30. Marts '64,

alt rigtigt undtagen et H for meget. Liget blev saa sat paa Lighuset til næste Morgen, d. 15. Maj, som var Pinsemorgen; da lejede jeg en Vogn til Sønderborg, og her ankom vi Kl. 10 Formiddag. Den Gade, vi kørte igennem, var ikke saa ilde tilredt; nogle Bygninger i Gaden var nedskudte, men det følger af sig selv, at jeg ikke kunde se den afbrændte Del lige saa lidt som faa Oversigt over det hele fra een Gade, som var baade bebygget og beboet. Folk, som var flygtede, begyndte nu straks at vende tilbage for at se, om deres forladte Hjem kunde oprettes og beboes — eller hvordan. Det var gerne Familiefædrene, som alene gjorde denne Rejse. Men da jeg kom til Dybbøl og saa tilbage til Staden, fik jeg først Oversigt over den afbrændte Del af Byen, og det viste sig, at Angivelserne i Aviserne, at ²/₃ af Byen var ødelagt, nok kunde være rigtig; thi herfra saa Byen ynkelig ud. Den omtalte Underkorporal Bruhn fulgte mig — men uden

at jeg vidste det — helt til Sønderborg og talte min Sag hos alle højere vedkommende, saa jeg havde let ved at føre den (Kisten) igennem og faa Tilladelse til Overfarten til Dybbøl. Men han lod mig ikke alene der, skønt jeg ikke saa ham selv mere. I Sønderborg havde han faaet opspurgt en hjemmitteret Matros, Marinesoldat, som i Kampen i Svinemünde havde staaet i den danske Marine mod Tyskernes Flaade. Denne Matros vilde til sit Hjem i Aabenraa; han var det tyske Sprog mægtig, og nu var han Tolk, til vi skiltes i Aabenraa. Parlamentæren i Sønderborg maatte ikke lade mig passere uden højere Tilladelse; den maatte hentes i Ulkebøl Præstegaard Kl. 1. Med denne Tilladelse kom jeg til Dybbøl, og der modtog Preusserne Kisten og gav Befaling til at hjælpe mig til Vogns derfra, hvilket de Menige gjorde med al Beredvillighed. Da Preusserne erfarede, at Ligkisten gemte Liget af en dansk Soldat, ønskede de at se det. Det skete. Men straks efter tilkaldte den preussiske Officer en Ægtekusk, paa hvis Vogn Kisten stilledes, og Officeren befalede nu Ægtekusken at køre derhen, hvor jeg ønskede. Da Ægtekusken havde kørt et godt Stykke og var kommet uden for det nærmeste preussiske Omraade, erklærede han imidlertid, at nu vilde han ikke køre længere. Saa lejede jeg ham til at fortsætte, til jeg fandt en eller anden, som vilde køre videre.

Dybbøl og dens Marker var ødelagt: Vintersæden er ganske nedtrampet, saa der ikke er Vegetation at se, Foraarssæden er ikke lagt, og skønt Terrænet har samme Udstrækning som tidligere, saa er det dog næsten umuligt, at hver Mand kan faa samme Jordlod igen, som han havde før Krigen. Bygningerne er borte, og de fleste Steder er Bygningspladserne ikke kendelige. Ragebøl og endnu en By har ogsaa lidt noget, men det er for intet at agte. Om Natten Kl. 11 kom.

jeg til Aabenraa, straks var en Vognmand at faa til Ribe, og Rejsen blev ved Natten igennem.

Den 16. Maj, anden Pinsedag, spistes til Middag i Ribe, som havde Indkvartering af Østrigere (Tyrolerjægere). Her lejedes en Vogn til Bryndum Kirke. Det var Vognmand Marius Nedergaard, som bor ved Domkirken. Karlen, som kørte for mig, var Hans Cristensens Søn fra Forumbro eller Forumlund. Han kørte meget rask, saa vi kom til Bryndum Kirke ved Solens Nedgang. Liget sattes i Taarnet, hvor det stod til Onsdagen d. 18. Maj, da blev Liget nedsat i Graven øst for Kirken. Liget var falmet meget af den megen Rysten under Kørselen i 2 Dage. Han blev baaren til denne Grav af Skolelærer Hans Kr. Madsen i Forum, der bar Forenden, medens jeg og Vilhelm Esmann Jensen fra Spangsbjerg, der tjener os, bar Hovedenden. Vi satte ham i hans Grav med Tavshed, lig den man kan tænke sig Herrens Legeme nedlagdes med af Josef og Nikodemus. Inden vi forlod Graven, udbød Hans Kr. Madsen i de Ord til Afsked: En glædelig Opstandelse. Ak, det faldt som Dug paa min nedbrudte Sjæl.

Den 22. Maj, som var dette Aars Trinitatisfest, blev Ligprædiken holdt i Bryndum Kirke af Velærværdige Hr. Pastor C. C. Müller.

Til Erindring om Christian Leopold Yderik, i Bryndum Kirke

Trinitatis Søndag, S. d. 22. Maj 1864.

Klagesangenes Bog 1, 16: »Over disse Ting græder jeg, mit Øje nedflyder med Vand, thi Trøsteren, som skulde vederkvæge min Sjæl, er langt borte fra mig, mine Børn er ødelagte, thi Fjenden fik Overhaand.«

Dette maatte vel tykkes Eder, I dybt nedbøjede, sørgende Forældre, tykkes Eder kristelige Menighed,

der kendte ham — denne hedengangne Yngling, at disse Skriftens Ord her finder Anvendelse. »Fjenden fik Overhaand« — o, Venner er det ikke dette, som i disse Tider hviler tungt paa os alle! Gud har tilladt dette for en Tid, vi haaber en liden Stund, at Fjenden har faaet Overhaand, saa at vor daglige Orden og Ro, Fred til at varetage hver sin Gerning ikke længere er til Stede; mange er de Ofre, som alt er bragt, som end bringes. Ingen ved, hvormange der endnu er tilbage at bringe af Liv, Blod og Gods, af Landets Fremtids Haab, af Landets Velfærd, thi Fjenden har faaet Overhaand, han er naaet hertil, han omsværmer os dagligen. Ja, mange, mange tunge Ofre er alt bragt, saa at Fædrelandet, vor fælles Moder, vel maa sukke med Profeten: »Mine Børn er ødelagte!« — Og saaledes er det jo og, I sukke, Du min Ven og trofaste Medarbejder, Du nedbøjede sørgende Fader, Du ømme kærlige Moder, I hans Søkende, og saa I sukker med Fædrelandet: »Vor Søn, vor Broder er øde, han er ikke mere«, ogsaa hans Liv blev bragt som Offer for Fædrelandets Sag. — Var det end ikke for Fjendehaand i Slagets Bulder, han maatte bukke under, saa var det jo dog Livets Fjende, Døden, der fik Overhaand over ham.

Og »Trøsteren, som skulde vederkvæge min Sjæl, er vel langt borte« — Saaledes har vel Ynglingen sukket paa sit Sygeleje. — Ak, hvor stor er dog ikke den Trøst, naar vi hjemsøges af Sygdoms Smerter, at se vore egne kære omgive vort Leje, at kærlige Hænder rækker os Lægedom og Læskedrik, naar vi kan læse Deltagelse og Kærlighed i de Øjne, der hviler paa os.

Ak! I, der saaledes var knyttet til ham i Kærlighed, var langt borte. Ængstelse og Bekymring og spændt Forventning hvilede tungt paa Eders Sjæle i hine Dage, der gik forud for Dødens Budskab. Savnede han end

ikke Omhu og Pleje — visselig ikke — ogsaa Fædrelandet er en kærlig Moder, der sørger for sine Sønner, saa savnede han dog Hjemmets Trøst; de, til hvem han nærmest var knyttet, som skulde have bragt ham denne, var langt borte.

Men ogsaa I sukker saaledes og siger, at Trøsten, der skulde vederkvæge Eders Sjæle, er langt borte. — Det var jo dog gode og glade Forhaabninger, I knyttede til ham, og de var velbegrundede. Opdragen fra den tidlige Barndom i sand kristelig Tro — vel oplyst — selv en alvorlig og ydmyg Kristen, rolig stille og vennehuld, der og viste Troens Frugter i en god Omgængelse, der villig og lydige i Kærlighed og med Lyst overtog den ham beskikkede Gerning, han havde jo allerede gjort en god Begyndelse til at afbetale Barnets Kærlighedsgæld til Forældrene, ligesom han ogsaa var velset i den Stand, hvori han var indtraadt, og hvor Døden skulde ramme ham. Han var Eders Trøst og Haab — en Trøst for Dig, hans Fader, naar Livet maaske ellers mangen Gang hvilede trykkende nok paa Dig — der med Kærlighed lettede Dig mangen Byrde. Din Glæde forhøjedes med ham i Hjemmets Kreds, efter Dagens møjsommelige Gerning, ja vel og Eders Haab for de kommende Dage, for Alderdommen. — Men denne Trøst er nu langt borte fra Eder, skal ikke mere vende tilbage, ikke mere vorde Eder til Del paa denne Jord.

»Og over disse Ting græder jeg«, saa siger I hver for sig, »mit Øje, mit Øje nedflyder med Vand«, og med hvor stor Føje; naar og hvor skal Taarer flyde med større Ret — hvor var Sorgen stærkere og dybere begrundet, end naar saa mangen Fortidsglæde, saa mangt et Fremtids Haab med et Slag er tilintetgjort, naar kun Mindet om Fortiden med Tak for alt, hvad han var for Eder, er tilbage.

Dog Venner! Vel os, at vi som Kristne derfor ikke er ladt trøstesløse! Er end Trøsteren langt borte fra det naturlige Menneskehjerte, for en Kristen er han det ikke. Saa søger da I ogsaa Trøsten deri, at han blev skaanet for de legemlige Smerter og Lidelser, som saa mange maa udstaa ved legemlige Saar og Vunder, hvoraf de deres øvrige Levetid maa bære Mærkerne, hvorved de maaske for en lang Aarrække er gjort til Krøblinge. Søger Trøsten deri, at han ogsaa langt fra Eder har nydt en kristelig Omhu og Pleje, at han paa kristelig Vis der blev stedt til Hvile. Men søger frem for alt den kristelige Religions Trøst i Taalmod og Hengivenhed under Guds faderlige Vilje, i Troen paa Gud som Livets og Dødens Herre.

Mon han — Sønnen — mon han da ikke hist oppe i hine lysere Egne er sig det fuldt bevidst med hvor megen Kærlighed, han savnes og begrædes hernede, er det ikke Trøsten for ham? Mon han ikke er sig det bevidst, hvorledes den kærlige Faders Sind ikke kunde slaa sig til Ro, ikke finde Hvile, førend han, i opofrende Kærlighed, tilsidesættende alle Bekvemlighedshensyn — trodsende mange haarde Besværligheder — selv Farer, fik de jordiske Levninger stedt til Hvile her i Hjemmet, hvor dog kærlige Hænder kan plante Mindets Blomst paa Graven.

O, om da ogsaa Herrens Fred maatte hjemsøge Eders Hjerter, som han selv nu hviler tryggelig og rolig i Fred.

Og lad ogsaa disse Ord være en Mindeblomst, plantet af Vennehaand paa Ynglingens Grav.

Amen!
